

KUDŪS'TE SON OSMANLI NİZAMI
YÖNETİM, ADLİYE, MŪLKİYET
ALİ İHSAN AYDIN

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0314
Tarih: 086

**KUDÜS’TE SON OSMANLI NİZAMI
YÖNETİM, ADLİYE, MÜLKİYET
ALİ İHSAN AYDIN**

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Dr. Ömer Faruk Can

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024

ISBN 978-625-6647-33-6

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları’na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekânîk araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Ağustos 2024

KUDÜS'TE
SON OSMANLI
NİZAMI

YÖNETİM, ADLİYE, MÜLKİYET

ALİ İHSAN AYDIN

ALİ İHSAN AYDIN

2011 yılında Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 2013 yılında yüksek lisans çalışmasını "Akka'nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı 1864-1918" başlıklı teziyle tamamladı. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde "Osmanlı Kudüs'ünde idari dönüşüm: Yönetim ve mülkiyet (1872-1917)" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Halihazırda TÜBİTAK 2219 programı çerçevesinde İngiltere'de post-doktora araştırmasını yürütmektedir. Akademik çalışma alanları, Osmanlı son döneminde Filistin'deki idari yapının dönüşümü ve mülkiyet meselelerine yoğunlaşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
-------	---

GİRİŞ

Kutsal Beldeden İdari Merkeze	11
Nizamın Yenilenmesi	13
Kudüs'ün İdari Statüsü	22
Literatür ve Kaynak Değerlendirmesi	33

BİRİNCİ BÖLÜM

KUDÜS MUTASARRIFLIĞININ YAPILANDIRILMASI

Müstakil Mutasarrıflık Yapısının Oluşumu	40
Kudüs Vilayeti Kurma Talepleri	68
Müstakil Mutasarrıflığın İstisnai Yapısı	86

İKİNCİ BÖLÜM

KUDÜS'TE YÖNETİM VE REKABET

Temsil Rekabeti ve İdare	104
Yönetimde Gayrimüslimler	149
Görünür Olma Siyaseti: Nişan Taltifleri	161

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADILIKTAN MODERN MAHKEMELERE KUDÜS'TE ADALET

Kadılık Yetkilerinin Yeni Kurumlara Devir Süreci	189
Ticaret Mahkemeleri	196
Nizamiye Mahkemeleri	201
Yerelden Merkeze İdari Yargı Mekânizması	207

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEVLETİN BİREY İLE DOĞRUDAN TEMASI:
KUDÜS'TE MODERN MÜLKİYET UYGULAMALARI

Modern Mülkiyet Anlayışının Gelişimi	223
Kudüs'te Tapulama Uygulamaları	235
Yeni Mülkiyet Sisteminde İnşa Uygulamaları	261
Sonuç	281
Ekler	287
Kaynakça	303
Dizin	323

ÖNSÖZ

Osmanlı döneminde Kudüs hakkında yapılan çalışmalar sayıca fazla olmasına rağmen Osmanlı'nın yönetim modeli olan mutasarrıflık idaresinin işleyişi ve reformların bu idare çerçevesindeki tezahürleri çalışmalarıma başladığım dönemde henüz sarih bir şekilde ortaya konmamıştı. Bu sebeple çalışmanın başında Kudüs mutasarrıflığının teşkilat yapısına ve reformların uygulanma süreçlerine odaklanmayı planlamıştım. 2019 yılında bu çalışma henüz devam ederken aynı dönemi inceleyen bir doktora tezinin tamamlanmış olması, çalışmanın planında değişikliğe gitmeme neden oldu. Çünkü bahsi geçen doktora tezi Kudüs mutasarrıflığının teşkilat şemasını kategorik bir tarzda incelemişti. Böylece mutasarrıflık teşkilat şemasını oluşturmaya gerek kalmadığı için Kudüs müstakil mutasarrıflık idaresinin işleyişi ve reformların uygulanma süreçlerine rahatlıkla yoğunlaşabildim.

Bu kitapta, Kudüs'ün müstakil mutasarrıflık statüsüne bağımsız bir bölüm ayrılarak söz konusu statünün Osmanlı taşra teşkilatı içindeki yeri ayrıntılı bir şekilde incelendi. Mutasarrıflık yönetiminin işleyişi, hukuk ve mülkiyet konuları ise ayrı bölümler hâlinde tasarlandı. Bölümler ve bölümler içindeki konuların belirlenmesinde çok büyük oranda sorun olarak tespit edilen meseleler etkin oldu. Bu sebeple çalışmanın geneline vaka incelemesi tarzı hâkim oldu. Bu durum metin içinde sürekliliği koruduğu kadar konular hakkında pek çok detayın da sunulmasına imkân sağladı.

Kitabın başlığı olarak seçilen “Son Osmanlı Nizamı” ibaresi Tanzimat dönemi ve sonrasında her alanda yapılan reformlarla sistemin yeni baştan inşasını vurgulamak içindir. Bu köklü dönüşüm başlı başına yeni bir nizam olarak isimlendirilmeyi hak etmektedir. Osmanlı devletinin, Kudüs ve bölgesini ilhaki ardından kendi nizamını yerleştirmesi ve takip eden yüzyıllarda yaşanan dönüşümlerin ayrı nizamlar olarak tabir edilmeleri mümkündür. Bu sebeple Tanzimat dönemi ve ardından yapılan reformlar Osmanlı'nın bölgeyi şekillendirdiği son nizam olarak tanımlanmıştır.

Bu eserin vücut bulmasındaki en önemli âmil, rehberliği ve kazandırdığı ufuk ile hocam Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'dur. Yalnızca tezin vücuda getiriliş aşamalarında değil, öncesinde, bilimsel metot ve konulara yaklaşımımın olgunlaşmasında da hocamın varlığı belirleyici oldu. Çalışmanın iskeletinin oluşturulmasında tanıdığı serbestlik, konu bütünlüğünün sağlanmasındaki yönlendirmeleri ve ortaya çıkan eksikliklerin tamamlanmasında yararlandığım tecrübeleri herhangi bir değer ile ölçülemez. Bu bakımdan hiçbir teşekkür kendisinin hakkını teslim etmeye yetmeyecektir. Aynı zamanda kendisinin yürütücülüğünü yaptığı TÜBİTAK 1001 projesi kapsamında The National Archives'da (İngiltere) bazı konsolos raporlarını inceleme fırsatı bulmamın çalışmaya önemli katkıları oldu. Prof. Dr. Yasemin Avcı tavsiyelerini ve elindeki kaynakları paylaşmaktan hiçbir zaman çekinmedi. Çalışmanın tez halini okuyarak eleştirilerini dile getiren hocalarım Prof. Dr. Davut Hut, Prof. Dr. Hasip Saygılı, Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak ve Dr. Emine Tonta Ak pek çok eksiği fark etmemi sağladılar.

Pandemi döneminde Osmanlı Arşivindeki belge görüntülerinin dijital olarak uzaktan kullanıma açılması her safhada rahatça belgelere ulaşabilme konforu sağladı. Bu konforun öne-

mini, pandemi öncesi arşive giderek aldığım notların kifayetsizliğini her gördüğümde tekrar anlamaktayım. Devlet Arşivleri Başkanlığının böyle bir kolaylık sağlaması tüm araştırmacıları hayli memnun etti. Mensubu olduğum FSMVÜ'nün kütüphane koleksiyonundan istediğim her zaman sorunsuzca yararlandım. Koleksiyonda olmayan eserler, talep ettiğimde hızlıca temin edilerek istifademe sunuldu. Kütüphanemizin Üsküdar yerleşkesi çalışanları her zaman tüm içtenlikleriyle yardımcı oldu. 2013-2019 yılları arasında yürütülen “Osmanlı Arşivlerinde Filistin” isimli projenin ulaştığı belgelerin ve projenin bir parçası olmamdan dolayı edindiğim tecrübenin çalışmaya katkısı çok büyüktür. Projeyi destekleyen kurum olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve projenin yürütücüsü Filistin Araştırmaları İmar ve Dayanışma Derneği (FAID) oldukça önemli bir çalışmanın yürütülmesine imkân sağladı. Projedeki çalışma arkadaşlarım Dr. Abdülkadir Steih, Dr. Ali Sarı, Kübra Tolak, Doç. Dr. Mustafa Öksüz ve Zeynep Bilgin Geçer'e yalnızca proje kapsamında değil bu çalışma süresince de her zaman danışabildim ve fikirlerinden istifade ettim. Dr. Gassim İbrahim, bazı Fransızca belgeleri anlamama yardımcı oldu. Doç. Dr. Alaattin Dolu bilgisine müracaat ettiğimde sorularımı içtenlikle cevapladı ve istediğim kaynakları çekinmeden paylaştı. Editörlerim Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut, Dr. Ömer Faruk Can ve VakıfBank Kültür Yayınları eserin okura ulaşması sürecini son derece kolaylaştırdılar. Tüm bu isim ve kurumlara teşekkürü borç bilirim. Bunun yanında çalışmalarına ayırdığım zamanı müsamaha ile karşılayan ve desteğini esirgemeyen, yazdığım metinleri okuyarak görüşlerini ve eleştirilerini çekinmeden dillendiren eşim Büşra ve ânımıza renk katan kızım Gülneva'nın varlıklarına ise minnettarım.

Mart 2024

GİRİŞ

KUTSAL BELDEDEN İDARİ MERKEZE

Filistin bölgesinin en önemli şehri olan Kudüs, Akdeniz ile Lut Gölü arasındaki engebeli alanda kuruludur. Engebeli bir topografyada bulunması şehre, stratejik veya ticari anlamda kilit rol yüklememektedir. Ancak İslamiyet, Hristiyanlık ve Museviliğin atfettiği kutsiyetten dolayı Kudüs, tarih boyunca insanlık için en önemli dinî merkezlerden biri oldu. Şehir Museviler tarafından dinî olduğu kadar siyasi bir merkez olarak da benimsendi. Hristiyanlarca kutsal mekânları barındıran bir şehir olarak kabul edildi. Müslümanların ise özellikle sembolik bir kutsiyet atfettiği merkez oldu. Bu münasebetle şehir Osmanlı öncesinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de siyasetten büyük oranda uzak tutulmaya çalışıldı; eyalet merkezi yapılmayarak, bir alt statüde sancağın merkezi şeklinde konumlandırıldı.

Kudüs'ün önemli bir idari merkez hâline getirilmeyişi, Osmanlı hâkimiyetinin başladığı 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren vakıflar, mescitler, medreseler ve tekkelerin etrafındaki canlılığın, sosyal hayata rengini vermesine neden oldu. Böyle bir atmosferde Anadolu, Rumeli ve diğer pek çok bölgeden hacca giden kafilelerin en önemli uğrak yerlerinden biri de Kudüs oldu. Hac kervanlarıyla birlikte gönderilen surreler,¹ sosyal ve iktisadi

1. Surre kelime anlamı itibariyle “içine altın yahut değerli eşya konulan kese”

hayatı destekledi. Şehir ve etrafında mukim olan Osmanlı tebaası Hristiyan ve Museviler gündelik yaşamlarını geleneksel şekliyle sürdürmeye devam etti.

19. yüzyıla kadar büyük ölçüde kutsiyetiyle ön plana çıkmış olan Kudüs, Mehmed Ali Paşa isyanıyla birlikte siyasi ve politik bir arenaya çekildi. Bu dönemde Kudüs'ün de içinde bulunduğu Filistin bölgesi, Avrupalı güçlerin nüfuz alanı hâline gelmeye başladı. 1840'tan sonra ise yabancı resmî ve özel kurumlar, bölgede etki sahibi olabilmek için yarış içine girdi. Pek çok devlet, açtığı konsoloslukların yanında çeşitli grup ve kurumlara yaptığı desteklerle Kudüs ve çevresinde varlık gösterdi. Osmanlı bürokrasisinin Hıdiv ailesine pek güvenmemesi, Mısır ile sınırdaş olan Kudüs mutasarrıflığının siyasi önemini arttırıyordu. 1882'de İngilizlerin Mısır'a girmesiyle Osmanlı açısından tüm Filistin bölgesi ciddi bir tehditle de yüzleşti. 19. yüzyılda yaşanan bu gelişmeler Kudüs'ü dini bir merkez olmanın yanında politik bir arenaya da dönüştürdü.

Bu yeni durumda Kudüs mutasarrıflığı, Osmanlı devletinde idari merkezleşmenin en görünür örneklerinden biri hâline geldi. Tanzimat'ın başlattığı kurumsallaşma hareketi, tüm taşra idari birimlerinde merkezleşmeye ivme kazandırmış olsa da bu durum sonradan Kudüs için daha farklı seyretti. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Suriye vilayetine bağlanan Kudüs mutasarrıflığı 1872'de, önce vilayet hâline getirildi ve birkaç ay sonra da müstakil mutasarrıflık şeklinde Dahiliye Nezaretine bağlandı.² Bu

anlamına gelmekle birlikte Abbasiler zamanından itibaren Mekke, Medine ve Kudüs halkına dağıtılmak üzere gönderilen para, altın veya kıymetli eşyaları tanımlamaktadır: Ş Tufan Buzpınar, "Surre", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009, s. 567.

2. Bu son düzenleme ile Kudüs şehri Yafa, Gazze ve Halilürrahman kazalarının bağlı bulunduğu mutasarrıflığın merkezi olmaya devam etti. Bu kazalar arasına 1900'de Birüssebi kazası da katılacaktı.

müstakil statüsünün yanında pek çok alanda yapılmaya devam edilen taşra idari reformlarıyla Kudüs, merkeze idari bakımdan giderek daha bağımlı hâle gelmeye devam etti. II. Abdülhamid döneminde, önceki görevleri mabeyn kâtipliği olan Kudüs mutasarrıflarının idaresi altında (1897-1908) ise bu merkezileşme en üst noktasına ulaştı.³

Burada bahsedilen merkezileşme, memurların doğrudan hükümet kurumları tarafından atanması ve o kurumlarca sıkı bir şekilde denetlenmeleri anlamındadır. Aynı zamanda bir program hâlinde merkez bürokrasisi tarafından belirlenmiş olan işleyişin dışında alınacak olan kararların, hükümetin onayına tâbi olması ve gerçekleşen her türlü hadiseden de merkezin haberdar edilme gereksinimidir. Tabii ki bu denli merkezileşme, son dönemde modern iletişim ve ulaşım araçlarının kullanılmasına bağlı olarak ortaya çıkabilmişti. Bu anlamda 19. yüzyıl merkezileşmesini modernleşmeden ayrı tutmanın imkânı bulunmamaktadır.

NİZAMIN YENİLENMESİ

Modern anlamda kurumsallaşmaya bağlı bir merkezileşme olgusu Kudüs için ilk kez son dönemde ortaya çıkmış olsa da merkeze bağlılık, baştan beri bir Osmanlı yönetim politikası olmuştu. Osmanlı klasik döneminde Kudüs'te merkezi idarenin güçlü olması "Osmanlılaşma" terimiyle açıklanmaktadır.⁴ Bu terim idari

3. Yasemin Avcı, bahsedilen bu dönemde idari reformların kent idaresindeki modernleştirici etkisi üzerine değinmiş ve Kudüs'ün dini bir merkezden idari bir merkez hâline dönüşmesine vurgu yapmıştır: *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*, Ankara, 2004, s. 93-130.

4. Osmanlılaşma bu dönemde, Osmanlı kurumsal yapısı ve kültürel kodlarının, daha önce Osmanlı hâkimiyetinde olmayan yerlere ulaşması anlamında kullanılmaktadır. Alaattin Dolu, belli dönemlerde Kudüs'te idari sistem

anlamda güçlü bir merkezi yönetimi tanımlasa da aynı zamanda Osmanlı kurumsal varlığının toplumsal hayatta kabul görmesine de vurgu yapmaktadır. Biladüşşam bölgesi 1516'da Osmanlı yönetimi altına girdiğinde Canbirdi Gazâlî Şam beylerbeyi olarak atanmıştı. Eski Memlûk valisi olan Gazâlî'nin atanması, modern anlamda merkezîyetçilikten uzak bir idare tarzını temsil ediyordu. Ancak Gazâlî'nin Osmanlı'ya isyan etmesi bu tarzın sonunu erken getirdi.⁵

Sonraki dönemde atanan Osmanlı valileri üzerinden yapılan idari düzenlemelerle Kudüs, payitahta sıkı sıkıya bağlı bir yönetim birimi hâline geldi. Memlûkler zamanında Gazze sancağına bağlı alt bir yönetim birimi olan Kudüs, 16. yüzyıl içinde Gazze'ye eşit bir sancak statüsüne erişti. Timar sistemiyle top- rak düzeni merkezden atanan sipahiler aracılığıyla yeniden düzenlendi. Çok büyük oranda arazi gelirleri üzerine kurulu bir yapı olan vakıf sistemi de büyük oranda Dârüssaâde ve Bâbüssaâde ağalarının nezaretinde saraydan idare edildi. Yeni kurulan büyük vakıflar ve desteklenen mevcut vakıflar aracılığıyla Kudüs'teki toplumsal hayat ile payitaht arasında sıkı bağlar ku-

ve toplumsal hayatta Osmanlılaşmanın güçlenmesine vurgu yapmaktadır: Alaattin Dolu, *Osmanlı Kudüs'ü: Kent Kimliği Nüfus ve Meşruiyet 1703-1789*, İstanbul, 2020, çeşitli yerler; Şerife Eroğlu Memiş de bu tabiri 18. yüzyılda eşrafın büyük bölümünün Osmanlı sistemine daha fazla entegre olması anlamında kullanmış olup bu kavramı, aynı dönemi incelediği kitabının başlığına almıştır: Şerife Eroğlu Memiş, *Osmanlılaşma ve Yerel Ağlar Arasında Kudüs'te Vakıf, Toplum ve Devlet (1703-1831)*, İstanbul, 2021; Osmanlılaşma kavramı daha farklı tanımlamalarla da kullanılmıştır. Örneğin 19. yüzyılda reformlarla birlikte, gayrimüslimlerin hukuki olarak modern anlamda Osmanlı vatandaşı sayılmaları ve sistem içinde eşit statüde yer almaları anlamında bkz: Julia Phillips Cohen, *Becoming Ottomans: Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era*, New York, 2014, s. XII.

5. Edhem Eldem, Daniel Goffmann, Bruce Masters, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, çev. Sermet Yalçın, İstanbul, 2017, s. 27; Zekeriyâ Kurşun, *Ali İhsan Aydın, 100 Soruda Kudüs*, İstanbul, 2018, s. 75-76.

rularak kentin Osmanlılaşması desteklendi.⁶ Osmanlılaşmanın en uçtaki köylere kadar da ulaştırılması hedeflendi.⁷ Bu yüzyıl boyunca idari, sosyal ve ekonomik anlamda yerleştirilmeye çalışılan Osmanlı nizamı, dört yüz yıllık bir dönemin temelini teşkil etti.

16. yüzyıldan sonra Kudüs ve civarında Osmanlı merkezi hâkimiyeti baştaki kadar sıkı olmasa da taşra idari ve mali sistemi işlemeye devam etti. Politik ve toplumsal hayat başlarda kurgulandığı şekliyle sürdürüldü. Yalnızca Osmanlılar tarafından yönetime getirilen bazı aileler bu görevlerini aile içinden kişilere devretmeyi başarabildiler.⁸ Bu aile iktidarları 17. yüzyılın sonunda çözüldüğünde Kudüs, merkezden atanan mutasarrıflarca veya merkezden atanmış Şam valilerinin görevlendirdiği mütesellimlerce idare edilmeye devam etti.⁹ Kudüs yöneticileri, emrindeki askerlerle, İstanbul'dan yola çıkarak Şam'dan geçen ve Hicaz'a giden hac kabileleri için işe ve güvenlik sağlayan cerde emirliği görevini üstlenmekteydi. İdarecilerin merkezle irtibatlarının güçlendirildiği ve cerde emirliği gibi prestijli görevlerle donatıldığı bu dönem, 16. yüzyıl kadar olmasa da merkezi Osmanlı nüfuzunun ayağa kaldırılmaya çalışıldığı bir dönem oldu. Kudüs'ün idari açıdan merkezi kontrole tâbi olmasının yanında, toplumsal hayatta öne çıkan Hüseyinî, Hâlidî, Alemî

6. Alattin Dolu, "Ekmek ve Mushaf: 19. Yüzyılda Kudüs'te Haseki Sultan İmareti ve Eşraf Politikaları", *Kudüs'ün Melikesi Haseki Sultan Vakfı (Kuruluşu, Yönetimi ve Mülkleri)*, haz. Zekeriya Kurşun, Ali İhsan Aydın, İstanbul, 2022, s. 98, 112.

7. Amy Singer, *Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler*, çev. Sema Bulutsuz, İstanbul, 2008, s. 11.

8. Dror Ze'evi, *Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul, 2000, s. 40-51.

9. 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Kudüs'e atanan mutasarrıfların bir listesi için bkz: Abdalqader Steih, *Osmanlı Kudüs'ü (1700-1757)*, İstanbul, 2017, s. 57-59.

ve Decânî gibi ulema aileleri müderrislik, müftülük ve büyük vakıfların nezareti gibi önemli mevkileri ellerinde bulunduruyordu. Merkezden gönderilen memur sayısının sınırlı olduğu dönemlerde bu aileler yönetim açısından önemli bir boşluğu da doldurmaktaydı.¹⁰ Bu yapı 19. yüzyıl başlarına kadar sürdü.

Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın, 1831 yılında merkezi otoriteye karşı isyan edip Filistin ve Suriye'yi kendi idaresi altına alması, Osmanlı tarihinin en büyük buhranlarından biri olmuştu. Merkezi yönetim kendi valisi karşısında aciz kalmış ve ancak dışarıdan gelen desteklerle valinin ilerleyişini durdurabilmişti. Bölgenin yaklaşık 10 yıl boyunca Kavalalı hâkimiyetinde kalmış olması hem merkez ve hem de taşra teşkilatının tümüyle yeniden düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymuştu. 1840'ta Kudüs ve civarı İstanbul'a yeniden bağlandığında ise merkezde reform rüzgârları esmeye başlamıştı. II. Mahmud'un kendi yönetimini güçlendirme düşüncelerinin yanında Mustafa Reşid Paşa'nın, mimarı olduğu kurumsallaşma hareketi, belirgin ve değişmez esaslar üzerine bina edilecek olan bir yönetim şeklini hedeflemekteydi. Bu gelişmiş kurumsal yapı aynı zamanda, Mustafa Reşid Paşa'ya göre padişahların yetkilerini sınırlandırıcı özellikte olmalıydı.¹¹ Bu güçlü kurumsal yapı geniş imparatorluk coğrafyasındaki farklı kültürleri "Osmanlılık"

10. 18. yüzyılda Osmanlı idaresinin taşrada oldukça zayıfladığı ve eyalet yönetimlerinin merkeziyetçilikten uzak şekilde yürütüldüğü görüşü yaygındır. Ancak bu görüşe alternatif çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Koh, çalışmasında bu yüzyılda çeşitli merkezler ile başkent arasındaki posta trafiğini incelemekte ve ulaştığı bulgulardan hareketle devletin merkeziyetçi anlayışını devam ettirdiğini savunmaktadır: Choon Hwee Koh, "The Ottoman Postmaster: Contractors, Communication and Early Modern State Formation", *Past & Present*, cilt 251, sayı 1, May 2021, s. 113-152.

11. Şerif Mardin, "Tanzimat Fermanı'nın Manâsı: Yeni Bir İzah Denemesi", *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, İstanbul, 2011, s. 150-151, 154-155.